

19. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΘΟΛΩΤΟΥ ΤΑΦΟΥ ΜΑΛΕΜΕ

(Πίν. 155 - 161)

Ὁ θολωτὸς τάφος παρὰ τὸ χωρίον Μάλεμε Κυθωνίας, περὶ τὰ 17 χλμ. πρὸς Δ. τῶν Χανίων καὶ ἐπὶ τῆς βορείου κλιτύος τοῦ ὑψώματος «Καυκάλες» παρὰ τὴν ἐθνικὴν ὁδόν, εἶχεν ἀνακαλυφθῆ τυχαίως καὶ συληθῆ ὑπὸ χωρικῶν πρὸ ἐξηκονταετίας περίπου. Αὐτοψίαν τοῦ χώρου καὶ τῶν ἀνευρεθέντων ὀστράκων ἔκαμε τότε ὁ Η. PRINZ¹. Ἡ σύλησις εἶχε περιλάβει τὴν θόλον, ὃχι ὅμως καὶ τὸν δρόμον τοῦ τάφου. Κατὰ τὸ 1943/44 βόμβα ἀγγλικοῦ ἀεροπλάνου ἔπεσεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς θόλου καὶ προεκάλεσε μερικὴν κατάρρευσιν τῆς στέγης καὶ τὴν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπίχωσιν τοῦ θαλάμου. Μεταπολεμικῶς ἐπεσκέφθησαν τὸν τάφον καὶ ἔλαβον σημειώσεις οἱ P. FAURE² καὶ M. S. F. HOOD³.

Ἡ ἡμετέρα ἀνασκαφὴ ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἀποχωμάτωσιν καὶ ἔρριψαν τῆς θόλου ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ δρόμου τοῦ τάφου (εἰκ. 1).

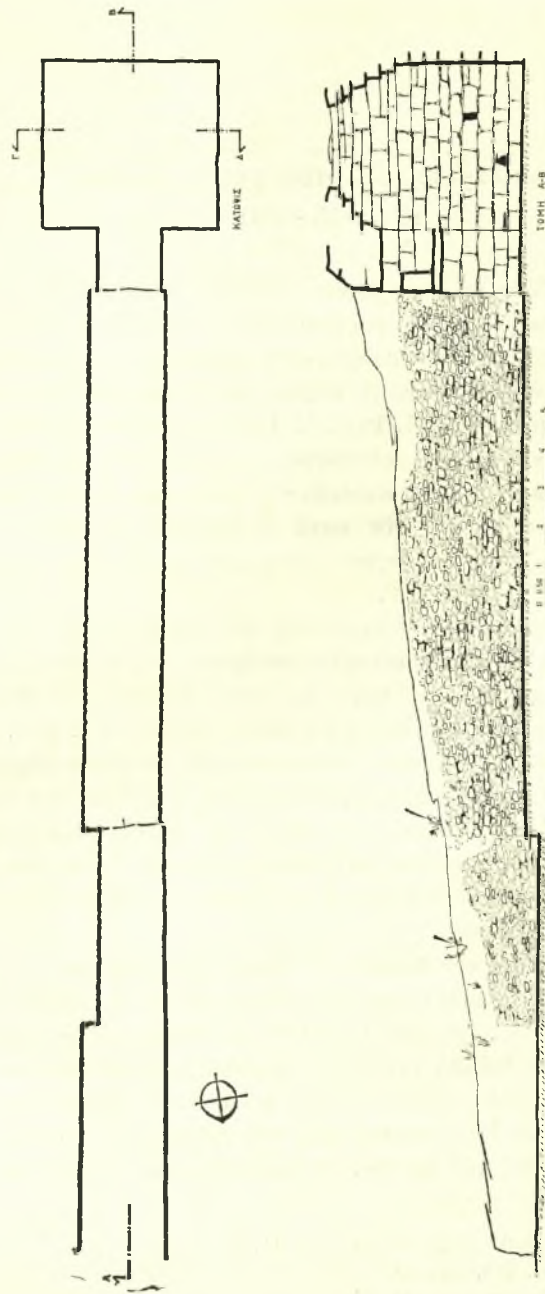
Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ δρόμου ἔδειξεν ὅτι οὗτος εἶχε μῆκος 13.80 μ. (ἡ δυτικὴ πλευρὰ ἢ ἀνατολική: 12.75 μ.) καὶ πλάτος περὶ τὰ 2 μ. (πίν. 156α. β). Τὰ τοιχώματα ἦσαν ἐπενδεδυμένα διὰ τοιχοποιίας ἐκ λίθων ἀδρομερῶς εὐθυγραμμισμένων (Lined - Rubble), ὡς περίπου ὁ δρόμος τοῦ τάφου τῶν Δαιμόνων ἐν Μυκῆναις, σφραζομένης δὲ καλῶς καὶ εἰς μέγιστον ὕψος 3.70 μ. Τὸ δάπεδον τοῦ δρόμου, ὀμαλὸν καὶ ἑλαφρῶς ἀνηφορικὸν ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔσω, ἦτο κεκαλυμμένον διὰ λεπτοῦ στρώματος ἐρυθροποῦ χρώματος καὶ δὲν ἔφερε ταφὰς ἢ βόθρους.

Κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ δρόμου τὸ ἀνατολικὸν τοίχωμα αὐτοῦ συνεχίζετο τρόπον τινὰ δι' ἑτέρου τοίχου, κληθέντος τοίχου Α, μήκους 5 μ. καὶ μεγίστου ὕψους 1.90 μ., ἔχοντος τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν ἀλλὰ κειμένον κατὰ 0.40 μ. δυτικώτερον, δηλαδὴ ἐντὸς τῆς προεκτίσεως τοῦ δρόμου. Ἡ δομὴ τοῦ τοίχου Α ἦτο ὁμοία πρὸς τὴν τῶν τοίχων τοῦ δρόμου (πίν. 156β). Τὸ ἐκ γῆς δάπεδον τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸν τοῖχον Α ἔκειτο κατὰ 0.40 μ. βαθύτερον τοῦ δαπέδου τοῦ δρόμου. Ἡ μετάβασις ἐκ τοῦ ἐνὸς δαπέδου εἰς

¹ AM 35, 1910, 150. Πρβ. EVANS, PM II, 44.

² BCH 82, 1958, 498, σημ. 2.

³ BSA 60, 1965, 106, πίν. 21 a, b.

Εἰκ. 1. Κίττοςις καὶ κατὰ μῆκος τομὴ τοῦ θαλαμοειδοῦς τάφου Μάλεμε.

τὸ ἕτερον ἐγένετο διὰ βαθμίδος λοξῆς ἐν σχέσει πρὸς τὸν διάδρομον, ὡς συνδεύσης τὰς κατὰ 1.05 μ. ἀνίσου μήκους πλευράς του. Ἡ βαθμὶς αὕτη εἶχεν ὄψιν κατακόρυφον μὲν ἀλλ' ἀρκούντως ἀνώμαλον, ἐπιχρισμένην διὰ πηλοῦ καὶ καλυπτομένην εἰς ἓν σημεῖον διὰ μιᾶς ὀρθίας πλακός (πίν. 156β). Τὸ νέον δάπεδον ἠκολουθήθη περαιτέρω πρὸς Β. διὰ διανοιγείσης τάφρου κατὰ προέκτασιν τοῦ δρόμου καὶ μέχρις ἀποστάσεως 11 μ. περίπου ἐξ αὐτοῦ. Ἐικάζεται ὅτι ἐνταῦθα ἐσχηματίζετο χωρὸς τις διὰ τὴν τέλεισιν λατρευτικῶν τελετῶν πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν, ἐπεκτεινόμενος προφανῶς πρὸς Δ., εἰς μέρος μὴ ἀνασκαφὴν εἰσέτι.

Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς θόλου καθώρισεν ἀκριβέστερον τὸ ἥδη γνωστόν, ὅτι ἐπρόκειτο ὄχι περὶ κυψελοειδοῦς θόλου ἀλλὰ περὶ θαλάμου περίπου τετραγώνου (πίν. 160β), μετὰ τοιχωμάτων κατακόρυφων ὕψους 2 μ., στεγαζομένου δι' ἀκανόνιστον πυραμιδικῆς μᾶλλον ἢ θολωτῆς στέγης (πίν. 158β καὶ 159α). Τὸ ὄλικόν ὕψος ὑπολογίζεται περὶ τὰ 4 μ. Τὰ κατακόρυφα τμήματα τοῦ θαλάμου, ἐκτισμένα ἰσοδομικῶς διὰ μεγάλων πωρίνων ὀγκολίθων, μετὰ λιθαρίων ἐνδιαμέσων κυρίως μεταξὺ τῶν δόμων (πίν. 158β, 159β καὶ 160α. β), ἦσαν ἐπίχριστα διὰ κονιάματος λευκοκιτρίνου, σωζομένου εἰς τινα σημεῖα κατὰ χώραν, κυρίως τὰ χαμηλότερα (πίν. 159β καὶ 160α).

Ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος κατὰ τὸ μέσον τοῦ τρίτου ἐκ τῶν κάτω δόμου ἔφερε μικρὰν τριγωνικὴν κόγχην ἀκανόνιστον, πλάτους 0.20 καὶ ὕψους 0.50 μ., ἴσου πρὸς τὸ ὕψος τοῦ δόμου. Παρομοία κόγχη, ἀκανόνιστος τετραγωνικῆ, ὑπῆρχεν ἀπέναντι, κατὰ τὸν δυτικὸν τοῖχον (ὕψους 0.40 μ.).

Τὸ δάπεδον τοῦ θαλάμου ἦτο ἐκ χαλिकासβέστου καλῆς διατηρήσεως καὶ δὲν ἔφερε βόθρους.

Ἡ εἴσοδος τοῦ τάφου, ὕψους ἐπίσης 2 μ., μήκους 1.65 καὶ πλάτους ἄνω 1.50 καὶ κάτω 1.60 ἐσωτερικῶς, ἀντιστοίχως δὲ 1.48 καὶ 1.56 μ. ἐξωτερικῶς, ἔφερε μέγα ὑπέρθυρον (πίν. 157β καὶ 158α), εὐθύ, ὡς εὐνόητον ἐσωτερικῶς, μήκους 3.35 καὶ ὕψους 0.22 μ., ἀποτελούμενον ἐκ δύο παραλλήλων τεμαζίων, πλάτους 0.73 καὶ 1 μ. Τὸ ὑπέρθυρον εἶχε θραυσθῆ κατὰ πλάτος, προφανῶς λόγῳ τῆς ἐκρήξεως τῆς βόμβας, μετετοπίσθη ὅμως ἐλάχιστα.

Ὑπεράνω τοῦ ὑπερθύρου εὐρίσκετο τὸ ἀνακουφιστικὸν τρίγωνον, ὅπερ ἐκαλύπτετο κατὰ τὴν πρὸς τὸν δρόμον πλευρὰν του ὑπὸ μεγάλης ὀρθίας πλακός, μήκους μείζονος τοῦ πλάτους τοῦ δρόμου (πίν. 155α καὶ 157α).

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εὐρέθη τὸ φράγμα τῆς εἰσόδου (πίν. 155β), ἐπιμελέστατα ἐκτισμένον, ἀθικτον ὅμως μόνον κατὰ τὸ ἦψος σχεδὸν τῶν δύο κατωτάτων δόμων τῶν παραστάδων. Τὸ φράγμα ἔκειτο κατὰ 0.55 μ. ἐσωτερικώτερον τῆς ἀρχῆς τῆς εἰσόδου καί, ἔχον πάχος 1.10 μ., ἔφθανε μέχρι τοῦ θαλάμου.

Πρὸ τοῦ φράγματος καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς εἰσόδου ἀπεκαλύφθησαν

δύο λίθοι φέροντες ὄλμους διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν στροφῶν θύρας, προφανῶς ξυλίνης, ἡ ὁποία καὶ θὰ ἐκάλυπτε τὴν ὄψιν τοῦ φράγματος. Τὸ πρὸ τῆς θύρας ταύτης τμήμα τοῦ δαπέδου ἦτο, ὡς δεικνύουν σωζόμενα ἴχνη, ἐκ χαλικοσβέστου, ὡς τὸ δάπεδον τοῦ θαλάμου. Τὸ φράγμα ἠδράζετο κατὰ τὰ ἄκρα του ἐπὶ καλῶς λαξευμένων ὀγκολίθων μήκους 1.20 μ.¹ ἡ προέκτασις μάλιστα τοῦ δυτικοῦ τούτων ἔφερε τὸν ἓνα ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὄλμων.

Ἡ ἔρευνα τῆς ἐπιχώσεως τοῦ θαλάμου ἔδειξεν ὅτι οὗτος εἶχε πλήρως συληθῆ. Περισυνελέγησαν ὁμως ἀρκετὰ ὄστρακα, τινὰ τῶν ὁποίων ΥΜ ΠΙΒ. Εὐρέθη ἐπίσης σφαιροειδῆς ἀντικείμενον ἐξ ὄστου, πεπιεσμένον κάτω καὶ κωνικὸν ἄνω, ὕψους 0.031 μ., ἴσως μύκης ξίφους. Τὸ ἀξιολογώτερον εὔρημα ἀπετέλεσαν δύο σφραγιδόλιθοι, σχήματος κυλινδρικοῦ πεπιεσμένου ἦτοι :

1) Σφραγιδόλιθος χαλκοῦς, ἄρα ἐκ σπανιωτάτου διὰ σφραγιδολίθους ὕλικου, μήκους 0.015 μ., μετὰ παραστάσιν ἀγελάδος λειχούσης τὸν θηλάζοντα μόσχον¹. Ἡ παραστάσις εἶναι ἀμυδρά πωσ, δεδομένου ὅτι προφανῶς ὑπερέκειτο ἐπένδυσις ἐκ χρυσοῦ, νῦν ἀπολεσθεῖσα (πίν. 161α).

2) Σφραγιδόλιθος ἐξ ἀγάλτου, μήκους 0.019 μ., ἐξαιρέτου διατηρήσεως, μετὰ παραστάσιν καλπαζούσης ἐλάφου πλησσομένης ὑπὸ βέλους κυνηγοῦ. Ὑπὲρ τὴν ράχιν τῆς ἐλάφου προβάλλεται ἡ κεφαλὴ καὶ ἐτέρας καλπαζούσης ἐλάφου (πίν. 161β).

Ὁ τάφος τοῦ Μάλεμε εἶναι, ὅσον γνωρίζω, ὁ μόνος μέχρι σήμερον γνωστός μυκηναϊκὸς θολωτὸς τάφος ἔχων τετράγωνον θάλαμον μετὰ πυραμιδοειδοῦς ὀροφῆς². Ἄλλος θολωτὸς τάφος εἰς τὸν νομὸν Χανίων, τοῦ κοινοῦ ὁμοῦ τύπου καὶ μετὰ δρόμον ἄνευ τοιχοποιίας, εἶναι ὁ παρὰ τὸ χωρίον Στύλος Ἀποκορώνου, ἀνασκαφῆς ὑπὸ τοῦ Ν. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, βοηθουμένου ὑπ' ἐμοῦ³.

Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

¹ Πρβ. CMS I, ἀριθ. 20, 67, 125, 140, 376, 509 καὶ Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, Μυκηναϊκὴ Σφραγιδολογία, 49 κέ.

² Ὁρθογώνιος ἀλλὰ μετὰ διάφορον κατασκευὴν ὀροφῆς εἶναι ὁ κατεστραμμένος σήμερον βασιλικὸς τάφος τῶν Ἰσοπάτων, παρὰ τὴν Κνωσόν: EVANS, PM IV, 2, 771-5 καὶ σποράδιον. PENDLEBURY, The Archaeology of Crete², 195 κέ., εἰκ. 35. Πρβ. καὶ τὸν τάφον τῶν Δαμανίων, ὡς καὶ τὸν πλέον συγγενῆ πρὸς τὸν ἡμέτερον τάφον τῆς Πραισοῦ, PENDLEBURY, ἔ.ἀ. 242 κέ.

³ Κρητ. Χρον. 17, 1963, 392 καὶ ΑΔ 1961-62, 293, 299.

α. Ἡ εἴσοδος τοῦ τάφου καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ δρόμου
μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἀνασκαφῆς.

β. Τὰ λείψανα τοῦ κροτάματος τῆς εἰσόδου
καὶ οἱ ὄλμοι τῆς θύρας.

α. Ὁ δρόμος καὶ ἡ εἴσοδος τοῦ τάφου μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν.

β. Ὁ τάφος μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν. Ἐμπροσθεν, ὁ πρὸ τοῦ δρόμου χώρος καὶ ὁ τοῖχος Α.

α. Τὸ ἐξωτερικὸν ἄνω μέρος τῆς εἰσόδου μετὰ τῆς καλυπτοῦσης
τὸ ἀνακουφιστικὸν τρίγωνον πλακός.

β. Τὸ ὑπέρθυρον ἐκ τῶν ἔξω.

α. Τὸ ὑπέρθυρον καὶ τὸ ἀνακουφιστικὸν τρίγωνον ἐκ τῶν ἔσω.

β. Ἡ ΒΑ. γωνία τῆς θόλου.

α. Ἡ ΒΑ. γωνία τῆς θόλου. Λεπτομέρεια δομῆς τῆς πυραμιδοειδοῦς ὀροφῆς.

β. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς θόλου. Ἐπὶ τοῦ κατωτάτου δόμου διακρίνεται ἔνιαγού ἢ ἐκ κονιάματος ἐπίχρσις.

α. Ἡ δυτική πλευρὰ τῆς θόλου. Ἐνιαχοῦ διακρίνεται ἡ ἐκ κονιάματος ἐπίχρισις.

β. Ἡ ΝΑ. γωνία τῆς θόλου.

α. Σχέδιον τοῦ ἐκτύπου τῆς χαλκῆς σφραγίδος, με παράστασιν ἀγελάδος λειχούσης τὸν θηλάζοντα μόσχον.
(Σχέδιον Θ. Φανουράκη)

β. Σχέδιον τοῦ ἐκτύπου τῆς σφραγίδος ἐξ ἀγάλτου με παράστασιν ζεύγους ἐλάφων ἐν καλπασμῶ καὶ βέλους κυνηγοῦ.
(Σχέδιον Θ. Φανουράκη)